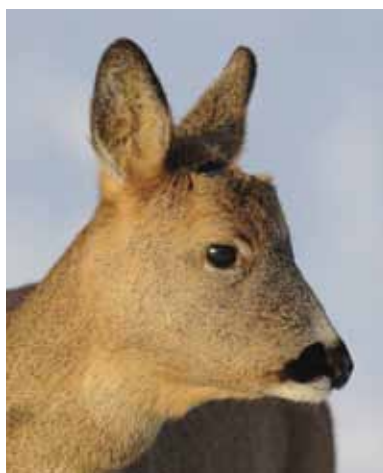

Svenska Jägareförbundet

TRENDER I SKATTAD AVSKJUTNING I SVERIGE 1939–2015

FRÅN SVENSKA JÄGAREFÖRBUNDETS
VILTÖVERVAKNING 2016

INNEHÅLL

1. Inledning	sid 5
2. Skattning av avskjutning	sid 6
3. Däggdjur	
3.1 Gnagare	sid 8
3.2 Hardjur	sid 10
3.3 Rovdjur	sid 12
3.4 Klövvilt	sid 16
4. Fåglar	
4.1 Skogshöns	sid 18
4.2 Fälthöns	sid 20
4.3 Ripor	sid 21
4.4 Vadare	sid 22
4.5 Dykänder	sid 23
4.6 Simänder	sid 26
4.7 Gäss	sid 28
4.8 Kråkfåglar	sid 30
4.9 Tättingar (utöver kråkfåglar)	sid 32
4.10 Måsfåglar	sid 34

1. INLEDNING

Tillförlitlig avskjutningsstatistik, som är jämförbar över tid, är en av grundstenarna i en faktabaserad viltförvaltning. Att skatta den årliga avskjutningen av jaktbara viltarter på nationell nivå har varit en central del av Jägareförbundets allmänna uppdrag sedan starten 1938. Detta har medfört att vi idag har obrutna serier av skattad avskjutning för många viltarter sedan 1939. I ett internationellt perspektiv är detta unikt lång tid.

Trenden för den skattade avskjutningen på nationell nivå speglar ofta motsvarande förändringar i populationsstorlek, möjligen med något års förskjutning. Detta framgår vid jämförelser mellan avskjutningsdata och andra datakällor som till exempel trafikolycksstatistik eller Fågeltaxeringens inventeringsdata rörande häckande fåglar.

Det bör dock framhållas att skattningen fungerar bäst som indikator på populationstrender för viltarter med jämn geografisk utbredning, hög avskjutningsnivå samt lång oförändrad jakttid. Plötsliga förändringar, som till exempel kraftigt ändrad jakttid från ett år till ett annat, påverkar skattningen och medför att den blir mindre lämplig som indikationer på populationsförändringar. Den förändring av skattningsrutinen som genomfördes 1995/96 medförde till exempel att den absoluta avskjutningsnivån förändrades relativt kraftigt för några fågelarter (se beskrivning nedan).

Utöver populationsförändringar och jakttid kan avskjutningsnivån påverkas av trender bland jägare eller i samhället i stort. När man ska tolka förändringar i avskjutningen över tid är det viktigt att ta dessa faktorer i beaktande. Jaktformers popularitet kan öka eller minska och likaså intresset eller incitamentet att jaga en specifik art. Två exempel på detta är den skärgårdsnära jakten på dykänder som har minskat, vilket ger en generell minskning i avskjutning av dessa arter, och att jaktrycket på pälsvilt varierar över tid med priset på djurpälisar.

I föreliggande rapport redovisas den skattade avskjutningen för samtliga jaktbara viltarter där Svenska Jägareförbundet genomför skattning, samt tolkningar och kommentarer av förändringar över tid.

Vissa viltarter ingår inte i skattningen och redovisas därför inte i rapporten. Det gäller älg, varg, björn, lodjur och järv, för vilka avskjutningen rapporteras till länsstyrelsen. Avskjutning av den invasiva arten mårhund registreras av Jägareförbundets mårhundprojekt och skattas därför inte. Mufflonfår förekommer endast sporadiskt och avskjutningen är relativt liten, varför skattningen blir mycket osäker. Denna art redovisas därför inte heller här.

2. SKATTNING AV AVSKJUTNING

Det praktiska genomförandet av skattningen har varierat över tid. Under perioden 1938/39 till och med 1994/95 ansvarade Jägareförbundets personal i respektive län för skattningen, vilket medförde att metoder och genomförande kunde variera något. I regel samlades avskjutningsdata och arealer in från ett antal jaktlag i länet och avskjutningen räknades upp med hjälp av arealandel till hela länet. Under denna period var den geografiska upplösningen begränsad till länsnivå och data för länen summerades till nationell nivå.

Jaktåret 1995/96 genomfördes en genomgripande förändring av rutinerna för skattning av avskjutning till den metod som, med några tillägg och förändringar, används idag. Metoden beskrivs nedan. Förändringen medförde att den absoluta avskjutningsnivån förändrades relativt kraftigt för några fågelarter, som exempel kan nämnas bläsand och kricka.

Rapporteringen är frivillig, endast jaktlag som själva vill bidra med data deltar. Detta medför en bättre datakvalitet jämfört med en obligatorisk rapportering. Om jaktlag tvingas rapportera, via ett obligatorium, kan ett omotiverat jaktlag rapportera noll (ingen avskjutning) eller schablonmässig avskjutning enbart i syfte att uppfylla ett rapporteringskrav, varvid data blir missvisande. Rapporteringen sker via en standardiserad blankett eller direkt i Jägareförbundets datasystem Viltdata.

Skattningen är arealbaserad. Rapportrande jaktlag meddelar även sin jaktmarksareal vilken används för att beräkna avskjutning per 1 000 hektar. Detta värde appliceras för hela arealen på den enhet där skattningen sker. Metoden förutsätter att samtliga jaktlag inom den areal där uppräkningsfaktorn används har en motsvarande avskjutning som de rapportrande jaktlagen vilket medför att uppräknningen bör ske på begränsade arealer.

Jaktlag utgör den mest stabila geografiska enheten för jakt och rapportering och ger därför bäst jämförbarhet över tid. Det saknas officiella register för jaktlag och det är därför av största vikt att Svenska Jägareförbundet med sitt rikstäckande nätverk och lokala förankring bevakar förändringar inom jaktlagen. Jaktområden för jakt efter älg eller kronhjort finns registrerade hos landets länsstyrelser, men ett jaktområde kan bestå av många jaktlag.

Skattningen sker per jaktvårdskrets. Svenska Jägareförbundet är i dagsläget uppdelat i drygt 300 jaktvårdskretsar (se karta). De begränsade geografiska enheterna innebär en hög sannolikhet för att förhållande är likartade inom området där uppräkning och skattning sker. Den skattade avskjutningen per jaktvårdskrets summeras till länsvis avskjutning vilken i sin tur summeras till den nationella avskjutningen.

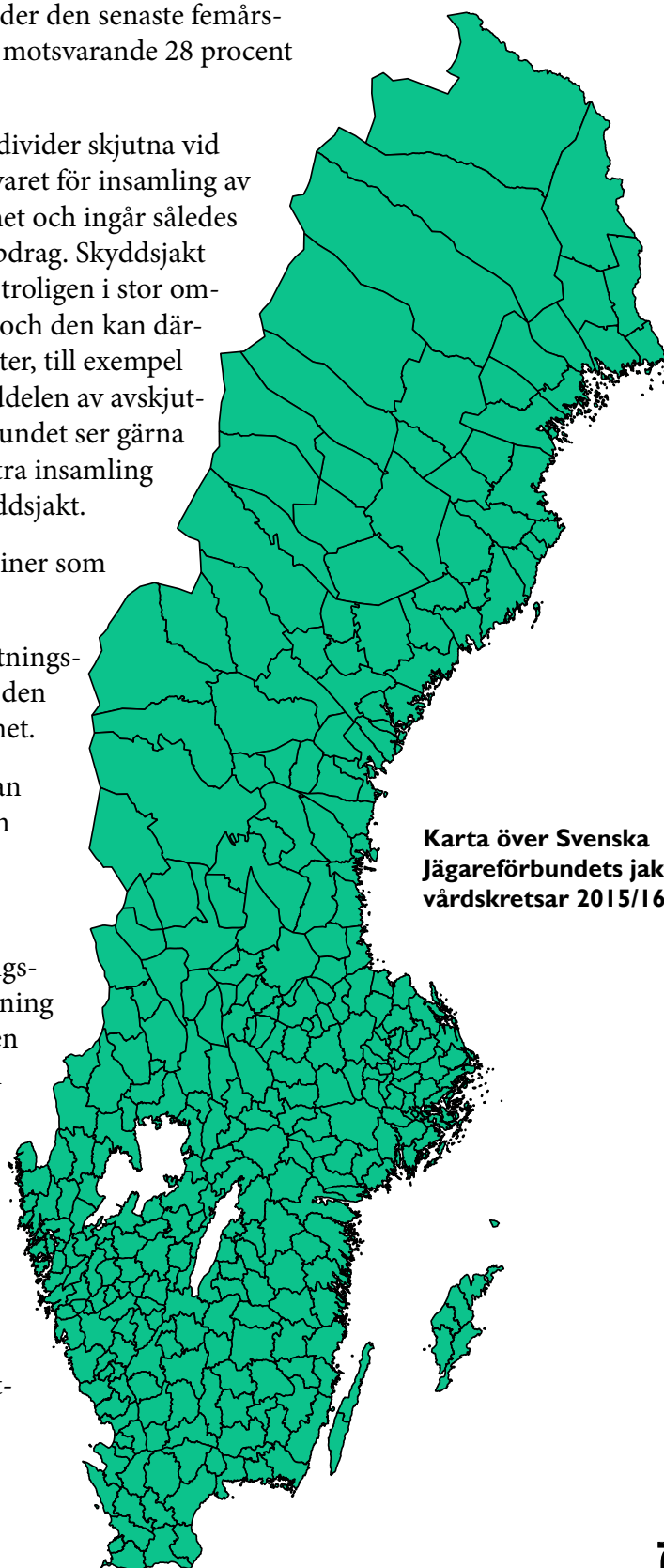
Jägareförbundets personal genomför årligen kvalitetssäkring av inkomna rapporter. Samtliga rapporter granskas och vid behov tas kontakt med rapportören för att reda ut eventuella fel, tveksamheter eller konstigheter. Insamling av denna form av information och data kräver alltid ett visst mått av manuellt arbete och Jägareförbundet kan göra detta arbete tack vare sina nätverk. För att insamlade data ska bli av högsta möjliga kvalité krävs att rapportörer känner förtroende för rapportmottagaren och att den rapportrande enheten förblir anonym när data analyseras och offentliggörs.

I genomsnitt har den årliga rapporteringen under den senaste femårsperioden omfattat 9,2 miljoner hektar årligen, motsvarande 28 procent av den totala jaktmarksarealen.

Idag saknas officiella sammanställningar av individer skjutna vid skydds jakt som beviljats av myndigheter. Ansvar för insamling av dessa data ligger på tillståndsgivande myndighet och ingår således inte i Svenska Jägareförbundets nuvarande uppdrag. Skydds jakt som sker på "egens initiativ" rapporteras dock troligen i stor omfattning till Jägareförbundets Viltövervakning och den kan därmed fångas upp av dagens system. För vissa arter, till exempel kaja, kan man förmoda att den absoluta huvuddelen av avskjutningen kan härledas till skydds jakt. Jägareförbundet ser gärna ett tydligt uppdrag, och resurser för, att förbättra insamling av statistik på avskjutning i samband med skydds jakt.

Skattningsrutinen innehåller även ett antal rutiner som berör särskilda fall eller enskilda arter:

- I det fall en jaktvårds krets helt saknar avskjutningsrapporter under ett visst år så tilldelas kretsen den skattade avskjutningen per 1 000 hektar för länet.
- Gräsand, fasan och raphöna får sättas ut utan tillstånd från Naturvårdsverket. Ett jaktlag som bedriver sådan utsättning kan vara areellt litet men ändå redovisa en hög avskjutning, vilket resulterar i en felaktig skattning. Uppgifter om utsättning av dessa arter samlas in i avskjutningsrapporteringen och jaktlag som bedrivit utsättning räknas inte med när den skattade avskjutningen per 1 000 hektar beräknas. Istället adderas den faktiska rapporterade avskjutningen till den skattade avskjutningen för kretsen.
- Dal- och fjällripa som fålls på statens mark ovan odlingsgräns rapporteras till länsstyrelsen medan Jägareförbundet skattar avskjutningen nedanför odlingsgränsen. Den till respektive länsstyrelse rapporterade avskjutningen adderas till den skattade avskjutningen, och totalsiffror redovisas.

Karta över Svenska Jägareförbundets jaktvårds kretsar 2015/16.

3:1. GNAGARE

Bäver

Bävern utrotades i Sverige under senare delen av 1800-talet på grund av ett alltför högt jaktryck. En viktig orsak till den omfattande jakten var att det betalades stora summor för bävergäll. Arten återinfördes på 1920- och 1930-talet genom utsättning av bävrar från Norge.

I områden med skador på skog blev jakt på bäver åter tillåten 1973. I takt med att bävern spred sig och stammen ökade tilläts jakt i fler områden. Den årliga avskjutningen är lägre än stammens tillväxt och bävernns ökning och spridning har därför fortsatt. Enligt uppskattningar från Sveriges Lantbruksuniversitet fanns omkring 130 000 bävrar i Sverige i början av 2000-talet.

Bisam

Bisam är en nordamerikansk art som infördes till Europa i början av 1900-talet. Bland annat sattes den ut i Finland 1919 och i slutet av 1940-talet spred den sig därifrån till Norrbotten. I Norrbotten tog spridningen fart på allvar i slutet av 1960-talet och bisam spred sig även söderut i Norrland. En kortvarig men kraftig topp inträffade på 1980-talet. Sedan dess har stammen minskat.

Idag är bisam mycket ovanlig och närmast funktionellt utdöd, förutom i spridningszonen som idag är i området kring Härnösand. Orsaken till nedgången är inte fastställd, men faktumet att bisam nästan försvunnit talar för att det kan handla om en sjukdom. Eftersom toppen sammanföll med en kraftig minskning i rävsstammen på grund av rävsabb, så kanske även rävpredation är en faktor som begränsar bisamstammen.

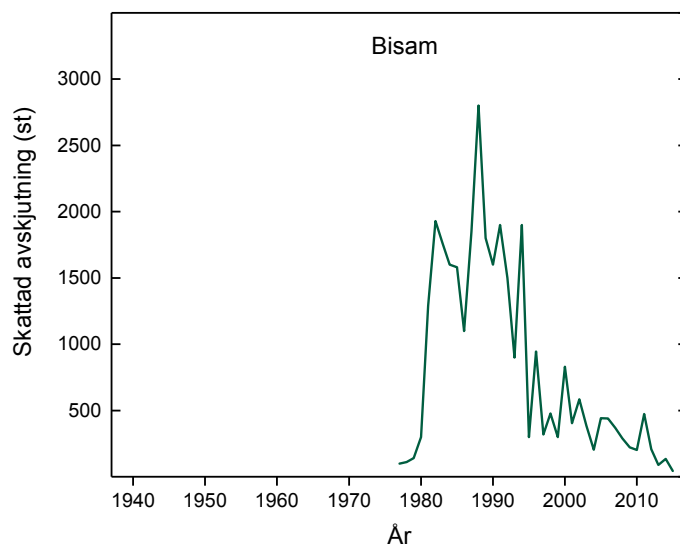
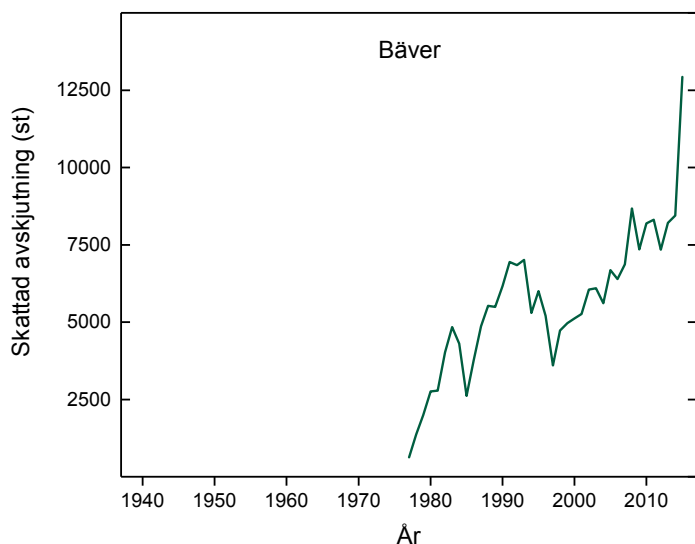

Foto bäver: Kenneth Johansson

3.2 HARDJUR

Avskjutningsstatistiken för fält- och skogshare uppvisar stora likheter 1939-2015. Under 1940-talet ökade avskjutningen för att sedan uppvisa en minskande trend, med undantag av en topp på 1980- och 1990-talet. Likheter tyder på att det kan finnas en gemensam orsak till mönstret, vilket är intressant då arternas levnadssätt skiljer sig åt i flera avseenden. Skogsharen är anpassad till kalla och snörika vintrar i skogsmiljöer. Fältharen föredrar öppna marker och den missgynnas av ett djupt och långvarigt snötäcke. Predation är en viktig populationsbegränsande dödsorsak för båda arterna. Förändringar i rödrävsstammens storlek skulle därför kunna vara en orsak till mönstret. Rävstammen var förmodligen svag i början av 1940-talet, och hartoppen på 1980- och 1990-talet sammanfaller med den tillfälliga nedgången i rävstammen på grund av skabbepidemin.

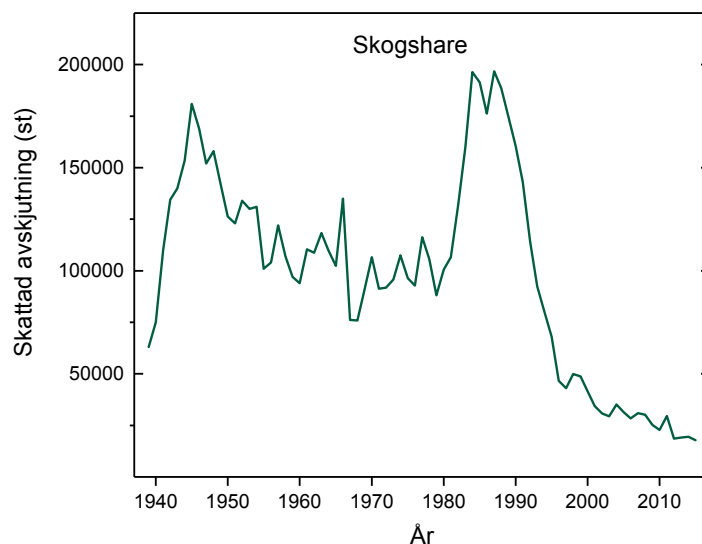
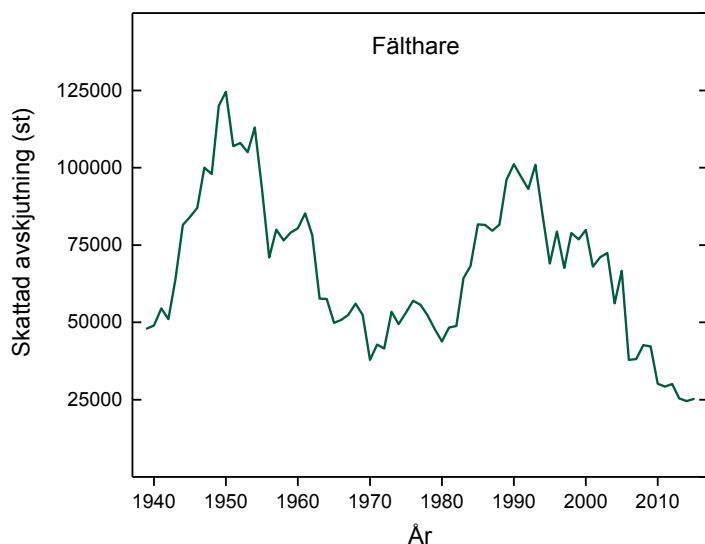

Foto fälthare: Kenneth Johansson

Foto skogshare: Göran Ekström

Fälthare

Fältharen har minskat i stora delar av Europa sedan 1960-talet. Internationell forskning tyder på att ett ökat predationstryck och förändringar i jordbrukslandskapet är viktiga orsaker. Ett intensivare jordbruk har skapat ett landskap med stora monokulturer där fältharen kan lida brist på både föda och skydd (se också fälthöns i denna rapport). Det senare gör fältharen mer exponerad för rovdjur. En dansk långtidsstudie visade till exempel att fältharen gynnats av mildare vintrar, men att stammen ändå minskat på grund av rävpredation.

Skogshare

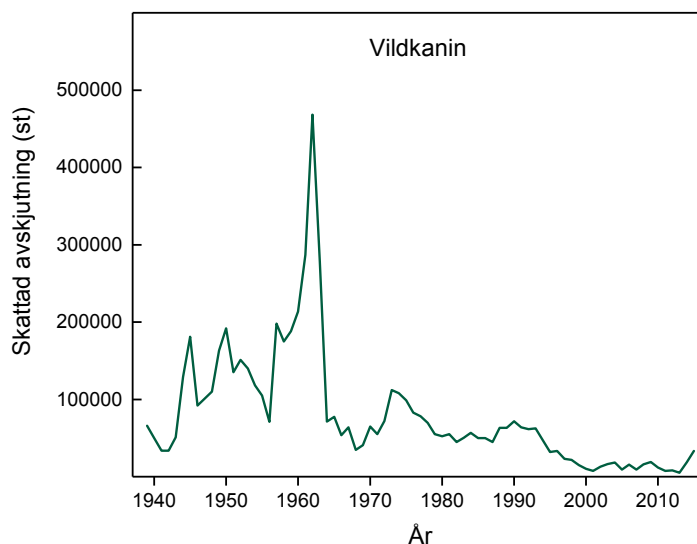
Skogsharen missgynnas förmodligen av milda och snöfattiga vintrar. Den vita vinterpälsen har en kamouflerande funktion när marken är täckt av snö, men effekten blir den motsatta vid barmark. Nordamerikansk forskning har visat att snöskoharen, som också har vit vinterpäls, blir mer utsatt för predation om det är barmark. I Sverige har skogsharen också missgynnats av fältharen spridning i landet då denna kan konkurrera ut skogsharen, särskilt i öppnare marker.

Vildkanin

Vildkaninen infördes till Skåne och Gotland kring förra sekelskiftet. Stammen ökade fram till början av 1960-talet, men kaninerna visade sig orsaka skador för jordbruket. I Frankrike introducerades den sydamerikanska kaninsjukdomen myxomatos på 1950-talet i syfte att kontrollera kaninstammen. I Sverige introducerades myxomatos i Skåne och på Gotland 1961-1962. I början var dödligheten så hög som 95 procent och raset i kaninpopulationen avspeglas väl i avskjutningsstatistiken. Sjukdomen finns kvar idag, även om den relativa dödligheten minskat. Utbrott inträffar typiskt i tätare kaninstammar.

Foto vildkanin: Niklas Liljebäck

3.3 ROVDJUR

Rödräv

Avskjutningen har i regel varierat kring ett genomsnitt på 70 000 fällda rävar årligen, men två perioder avviker med betydligt lägre siffror (1939–1950 och 1980–2000). Rödräven var sannolikt betydligt mindre vanlig i Skandinavien kring mitten av 1800-talet än idag. Sedan dess har den gynnats av ett varmare klimat, förändringar i jord- och skogsbrukslandskapet, och (fram till senare tid) av minskad konkurrens från större rovdjur som lodjuret. Emellertid var jakttrycket på rödräv förmodligen högre historiskt än idag, och särskilt under 1900-talets första årtionden då skinnpriserna var höga.

När Svenska Jägareförbundet började skatta avskjutningen var rödrävsstammen förmodligen i en förnyad ökningsfas som höll i sig fram till cirka 1950. Även i Norge ökade avskjutningen under denna period och där har man föreslagit att rödräven gynnades av en ökad tillgång på kadaver på grund av ökande hjortviltstammar. Den förklaringen är osannolik för Sveriges del, då någon motsvarande ökning i hjortviltstammarna på 1940-talet saknas. Möjligen skulle rödräven kunna ha gynnats av en god tillgång på skogshöns och hare vilket i sin tur kan ses i avskjutningen för dessa arter.

Perioden 1980–2000 minskade antalet fällda rävar kraftigt för att sedan öka igen. Detta återspeglar en motsvarande förändring i rävsstammens storlek till följd av en rävs-kabbs-epidemi. Rävs-kabb orsakas av ett parasitkvalster som lever i rävens hud. Räven får svår klåda och pälsavfall, vilket gör att den kan dö av köld, svält eller infektioner i upprivna sår. Rävs-kabben spreds till Sverige från Finland på 1970-talet. Inledningsvis var dödligheten mycket hög eftersom många rävar saknade motståndskraft mot den nya parasiten. I de täta rävsstammarna i södra Sverige slog sjukdomen extra hårt och rävspopulationerna rasade. Med tiden utvecklade rävarna en större motståndskraft mot skabbkvalstret och stammen har återhämtat sig. Idag lever sjukdomen kvar och lokala utbrott rapporteras regelbundet.

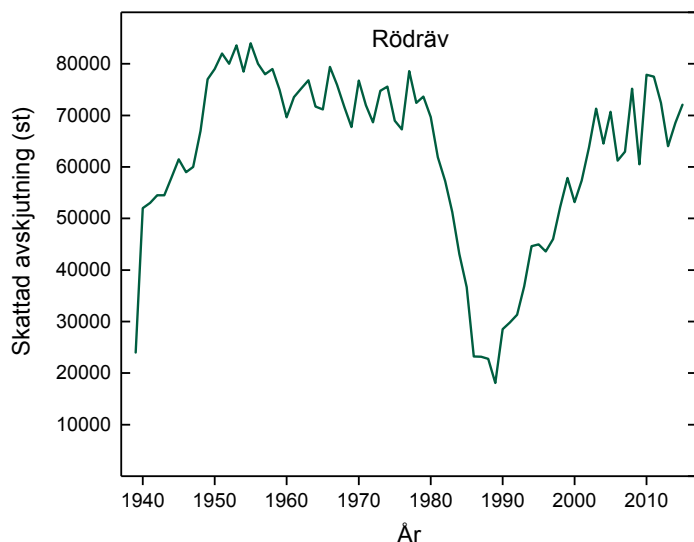

Foto rödräv: Hans Ring

Grävling

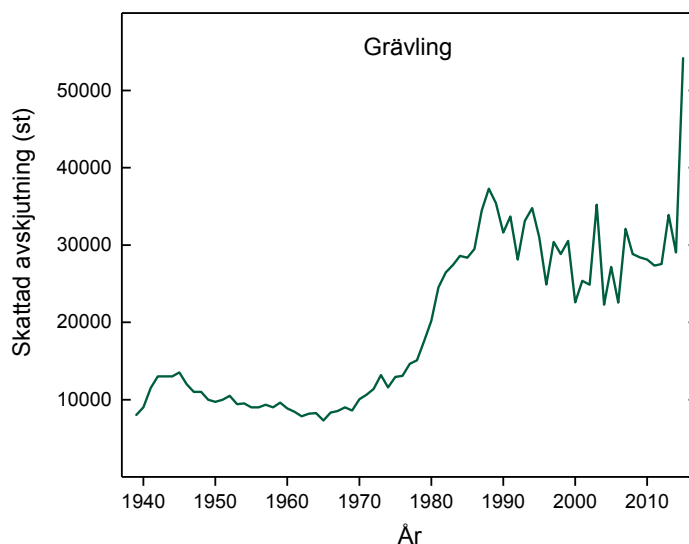
Avskjutningen av grävling låg på en relativt stabil nivå fram till början av 1970-talet då den ökade till en ny och högre nivå. Även i ett längre perspektiv har grävlingsstammen förmodligen ökat, inte minst när det gäller utbredningen. Fram till 1940-talets början fanns grävling bara i södra Sverige, men därefter har den spridit sig norrut upp till och med polcirkeln. I Västerbotten finns idag en fast stam etablerad, också i skogsmarker. Även i Norge finns belägg för att grävlingsstammen ökade perioden 1950-1975. Orsakerna till grävlingens ökning har inte undersökts, men det har föreslagits att grävlingen kan gynnas av ett varmare klimat, ett skogsbruk med ökad andel ungskog, samt frånvaro av predatorer som varg.

I likhet med mård och mink sammanfaller den ökade grävlingsavskjutningen delvis med rävstammens nedgång under skabbepidemin på 1980-talet. Men jämför man med de andra mårddjuren finns en väsentlig skillnad vad gäller grävlingens relation till räven. Rödräven kan döda mindre rovdjur, men när det gäller den större grävlingen har internationell forskning visat att det snarare är räven som undviker närkontakt med grävling och alltså gynnas om grävlingsstammen minskar. I den mån grävlingen påverkades av den minskade rävstammen på 1980-talet är det därför mest sannolikt att den gynnades indirekt genom en ökad födotillgång orsakad av minskad konkurrens.

Ökande avskjutning av grävling kan förmodligen också kopplas till jägarnas val av hund. Vid jakt efter älg och framförallt vildsvin används ofta spetshundar (till exempel jämthund och laika) som också med fördel kan användas vid jakt efter grävling. Förändringar i klövviltsstammarna kan därför få en indirekt effekt på avskjutningen på grävling. Särskilt under senare år, i takt med utvecklingen av vildsvinsspecialister bland hundar, har intresset att jaga grävling med hund ökat.

Foto grävling: Kenneth Johansson

3.3 ROVDJUR

Mård

Mården minskade till följd av jakt i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet då mårdsinn var mycket värdefulla. I Sverige fridlystes mården 1930 och stammen började återhämta sig. En begränsad jakt återinfördes 1939 och över tid har avskjutningen ökat. Det torde återspegla stammens återhämtning, eftersom mården anses ha ökat långsamt fram till 1960. Kring 1980 skedde ett trendbrott och antalet fällda mårdar ökade kraftigt, särskilt i södra Sverige, för att sedan minska igen till mer normala nivåer. Den tillfälliga uppgången var kopplad till rödrävsstammens minskning under skabbepidemin. Rödräven är en predator på den mindre mården, och predationstrycket har uppskattats vara tillräckligt högt för att ha en begränsande effekt på mårdstammen.

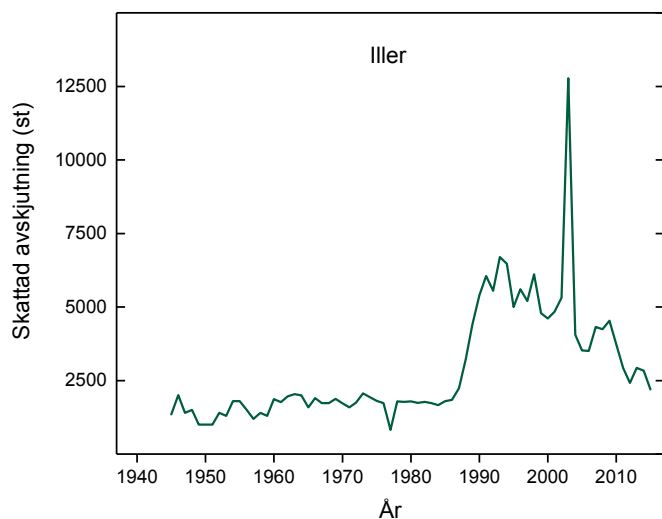
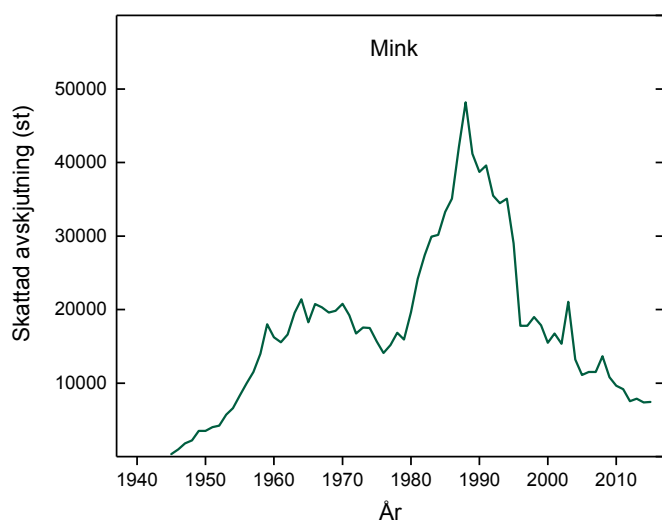
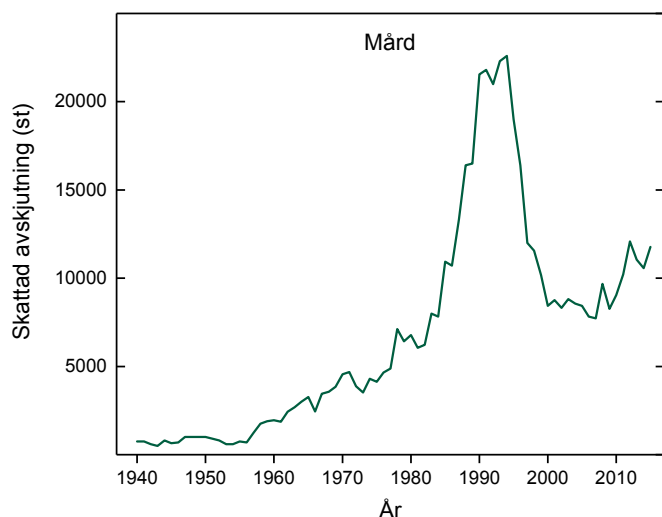
Mink

Mink är en nordamerikansk art som infördes till pälsfarmer i Europa. I Sverige ökade antalet minkfarmer snabbt från och med 1925. I slutet av 1930-talet hade förrymda minkar etablerat frilevande minkstammar kring de mellansvenska sjöarna och i mellersta Norrlands kustland. Minken spred sig snabbt och i början av 1960-talet fanns den i hela landet utom de nordligaste fjälltrakterna.

Svenska Jägareförbundet har skattat den årliga avskjutningen, eller fångsten, av mink sedan 1944. Antalet fällda djur ökade fram till 1960 för att sedan stabiliseras, med undantag av en kraftig topp på 1980-talet. Toppen kan förklaras av att rödrävsstammen minskade till följd av skabbepidemin. Minken kan ha gynnas av minskad födo-konkurrens och predation från rödräv vilket medförde populationstillväxt och spridning av minken. Det senaste årtiondet har antalet fällda minkar uppvisat en ytterligare vikande trend. En hypotes – som dock återstår att bevisa – är att minken kan missgynnas av att uttern blivit vanligare. Det finns forskning som tyder på att mink ibland kan missgynnas av konkurrens från den större uttern.

Foto mink: Kenneth Johansson

Iller

Illern lever i Sveriges sydliga jordbruksområden. Svenska Jägareförbundet har skattat avskjutningen sedan mitten av 1940-talet. I likhet med mård och mink ökade illerfångsterna kraftigt i mitten av 1980-talet, vilket kan tyda på att även illern gynnades av minskad konkurrens eller predation från rödrev under rävskaabbs-epidemin. Samtidigt ökade också fällfångsten av mink bland svenska jägare i syfte att begränsa minkens antal och negativa effekter.

De flesta illrar som registreras i avskjutningsstatistiken är med största sannolikhet bifångster i minkfällor. Det är därför vanskligt att avgöra hur kraftig illerns tillväxt var under 1980-talet, eller om populationen i Sverige nu är i minskning, då avskjutningsdata förmodligen också speglar fångstinsatsen med minkfällor.

Illerstammens utveckling och utbredning är dåligt känd, både i Sverige och internationellt. Det finns indikationer på att illern på senare tid minskat på andra håll i Väst-europa. Orsaken är inte känd, men man har föreslagit att illern kan missgynnas av ett intensifierat jordbruk som minskar tillgången på skydd i form av till exempel häckar. Dessa försvinnande habitat är också viktiga för illerns huvudsakliga bytesdjur. Det finns också indikationer på att bekämpningsmedel kan minska bytesdjurstillgången, och att illern skulle kunna missgynnas av införda och invasiva rovdjur som mink.

3.4 KLÖVVILT

Rådjur, kronhjort, dovhjort, vildsvin

För rådjur, kronhjort och dovhjort har skattning skett sedan starten 1938 medan skattningen av vildsvinsavskjutningen påbörjades 1990. Dovhjort, kronhjort och vildsvin befinner sig sedan början av 1990-talet i faser av kraftig ökning vilket inom populationsekologi brukar benämnas exponentiell tillväxt. Detta beror främst på att arterna fortfarande expanderar geografiskt från sina kärnområden, medan populationerna är relativt stabila eller till och med minskar i de områden där etableringen skedde för en längre tid sedan. Det finns fortfarande områden inom de tre arternas utbredning som inte har en fast stam och därför tyder det mesta på att vi kan förvänta oss en fortsatt ökning av avskjutningen på en nationell nivå.

Rådjurens avskjutning speglar populationens utveckling väl, och denna gynnades av det framväxande kalhyggesbruket, vilket medförde ökade foderresurser. Rödräv är den viktigaste predatorn på rådjurskid och rödrävspopulationens kraftiga minskning under 1980-talet på grund av rävskaab resulterade i en mycket stark ökning av rådjurspopulationen. Stammen har sedan åter minskat och avskjutningen är idag en fjärdedel jämfört med toppåren. Den nedåtgående trenden under de senaste 25 åren beror sannolikt på att predationen av rödräv åter ökat i takt med att rävsstammen återhämtat sig efter skabben och åtminstone lokalt är predationen av stora rovdjur, främst lo, idag en begränsande faktor.

I södra Sverige finns det indikationer på att ökande dov- och kronhjortspopulationer kan medföra konkurrens om föda och/eller livsutrymme, åtminstone lokalt. Att rådjur kan minska när dovhjorten ökar är också något internationell forskning visat. I områden med växande hjort- och vildsvinsstammar är det många jaktlag som styr över jakttrycket mot dessa arter, vilket innebär minskande avskjutning av rådjur. Orsakssambanden bakom minskningen av rådjursavskjutningen i södra Sverige är därför svåra att uttala sig säkert om. Troligen samverkar olika förklaringsmodeller och betydelsen av enskilda faktorer kan variera ända ner på lokal nivå.

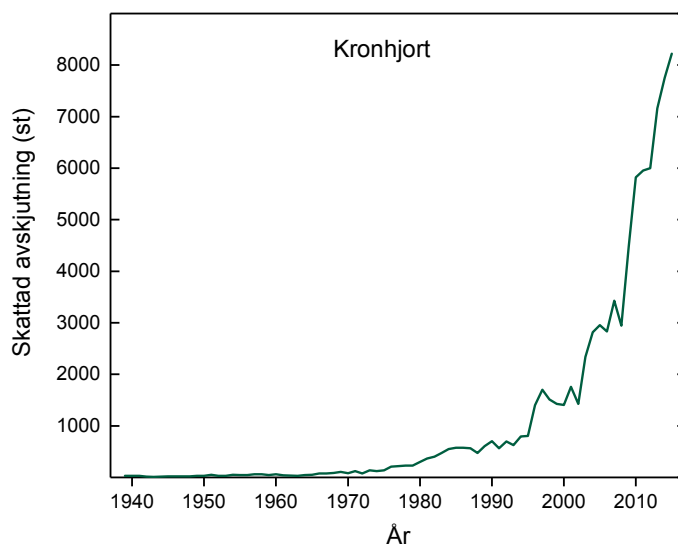
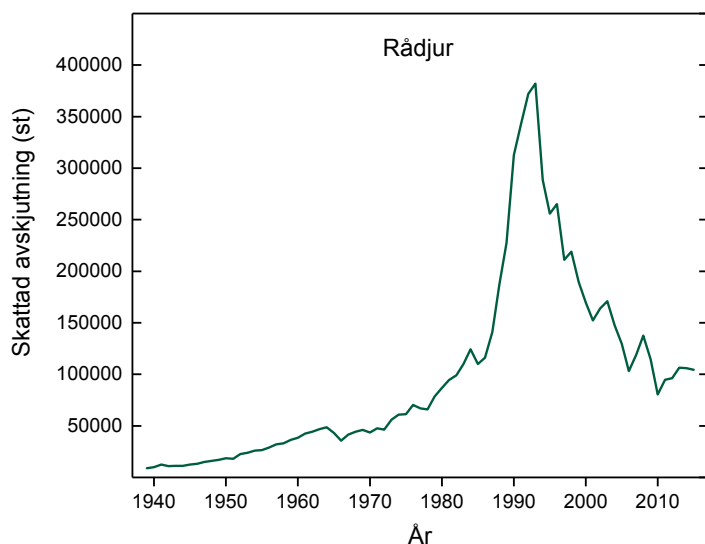
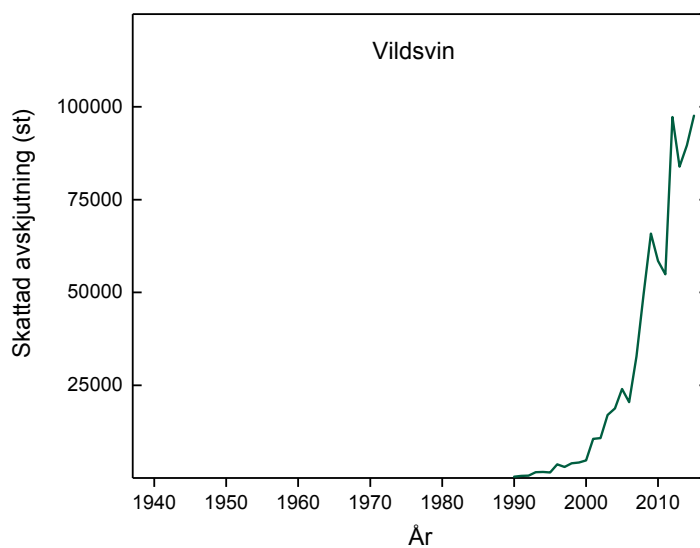
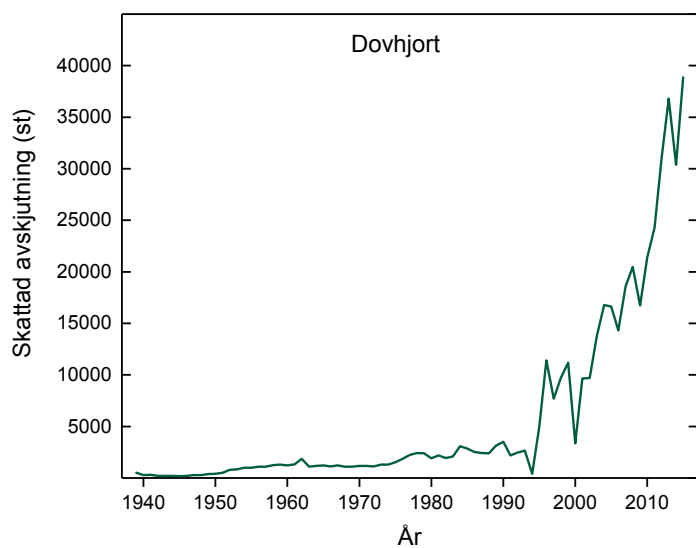

Foto rådjur: Kenneth Johansson

4.1 SKOGSHÖNS

Tjäder, orre, järpe

Alla tre arter visar på en kraftig avskjutningstopp i mitten/slutet av 1940-talet. Dessa år har beskrivits mångordigt i olika former av faunistiska tidskrifter som makalösa skogsfågelår (gråfågelår). Möjligen kan behovet av kött i hushållen i samband med andra världskriget bidragit till att denna topp blev ännu högre än vad en motsvarande figur för populationsutvecklingen skulle visa. Avskjutningen gick efter 1950 ner till en betydligt lägre nivå som varit relativt stabil. Nästa stora faktor som påverkade skogsfågelpopulationerna var utbrotten och spridningen av rävsbabb under 1980- och 1990-talet. Järpe skiljer sig från de andra två arterna under senare tid då avskjutningen minskar trots att motsvarande trend inte är tydlig i populationerna enligt Svensk Fågeltaxering. Intresset hos svenska jägare för att jaga järpe minskar medan jaktintresset för orre och tjäder verkar bibehållas. Jakten efter skogshöns förbjöds temporärt under 1952 och 1953 då stammarna minskat och jakten ansågs vara huvudorsaken. Jaktförbudet ledde dock inte till ökade stammar och upphörde efter två år. Huvudorsaken till minskningen var troligen istället predation av den växande rödrävstammen.

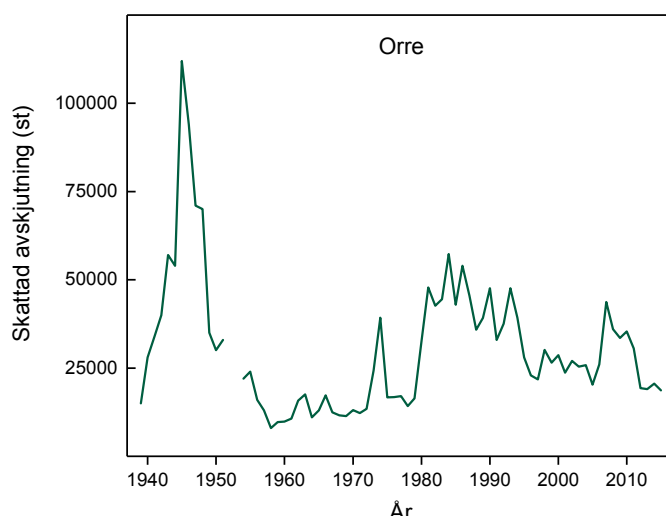
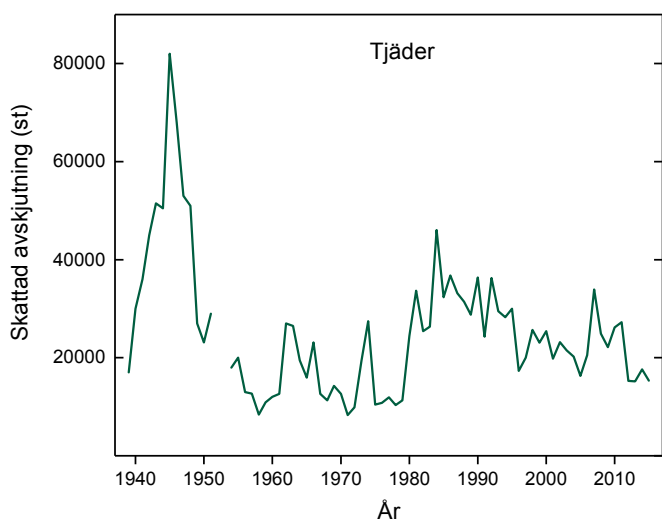
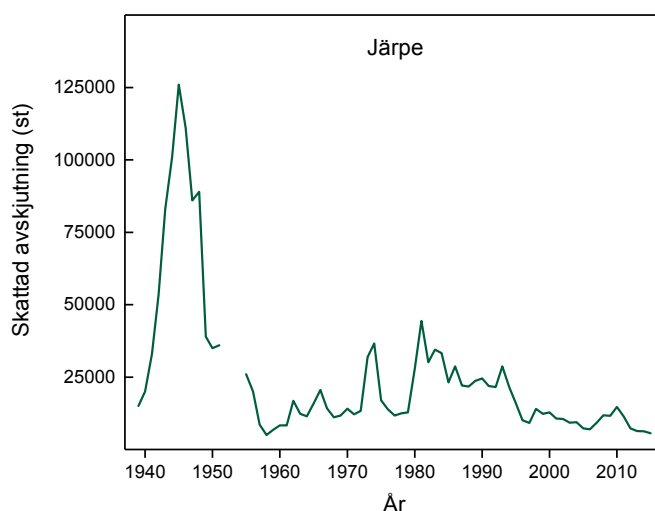

Foto järpe: Kenneth Johansson

4.2 FÄLTHÖNS

Fasan, raphöna

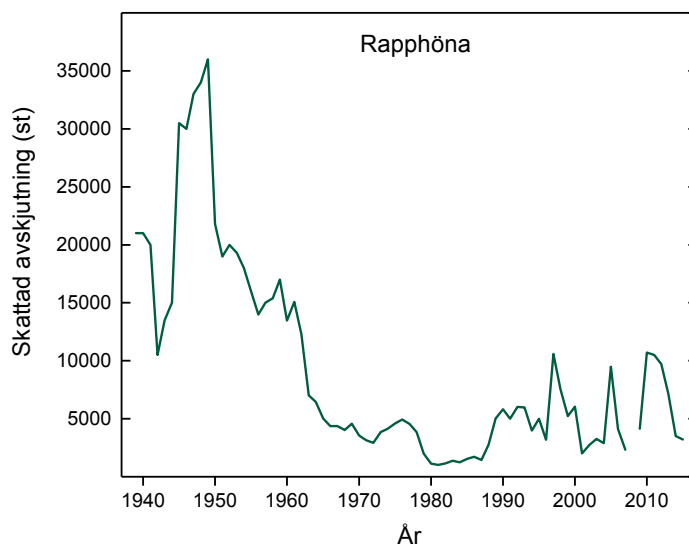
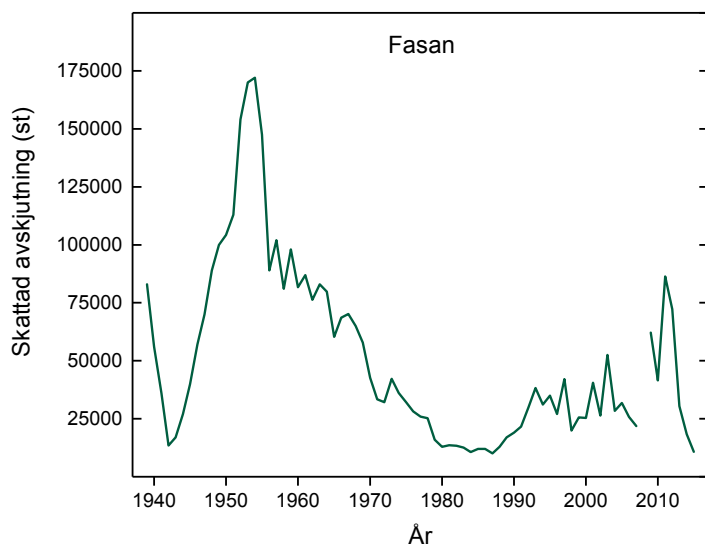
Gruppen fälthöns uppvisar en dramatisk utveckling under perioden då avskjutningsstatistik samlats in. Det saknas en bra förklaring, och andra data som ger belägg för, den gemensamma och radikala ökningen för båda arterna under 1940-talet. Möjligen kan denna fluktuation vara en artefakt på grund av datainsamlingssystemet som var under uppbyggnad.

Från 1950-talet och framåt återspeglar populationsutvecklingen för dessa två arter en kraftig nedgång till följd av att arterna drabbats svårt av jordbrukets intensifiering. Den dystra utvecklingen omfattar hela Europa och mycket forskning har gjorts som visar på fälthönsens beroende av vissa habitat och en stor variation i jordbrukslandskapet. Under 1980- och 1990-talet kan en svag återhämtning ses då rävskabben slog till och spreds i södra Sverige, vilket åtminstone tillfälligt gynnade arternas häckningsframgång.

Sedan 1990-talet har utsättningar av fåglar, av båda arterna, ökat. Utsättningen sker för jaktändamål och verksamheten får genomslag i statistiken, vilket innebär att utsättningar styrt avskjutningstrenderna under senare år, snarare än populationsutvecklingen för de vilda stammarna. Även när data normaliseras (se kapitel 2) för de rapporterade enheter som angett att de sätter ut fåglar kommer utsättningarna påverka avskjutningen avsevärt. När en fastighet gör utsättningar kommer kringliggande jaktmarker få en ökad avskjutning av arten. Likaså kan man förutsätta att vissa enheter som gör utsättningar missat att ange detta när de rapporterat sin avskjutning. Osäkerheter kring utsättningar har medfört att data saknas för några år.

Foto fasan: Anders Broby

4.3 RIPOR

Dalripa, fjällripa

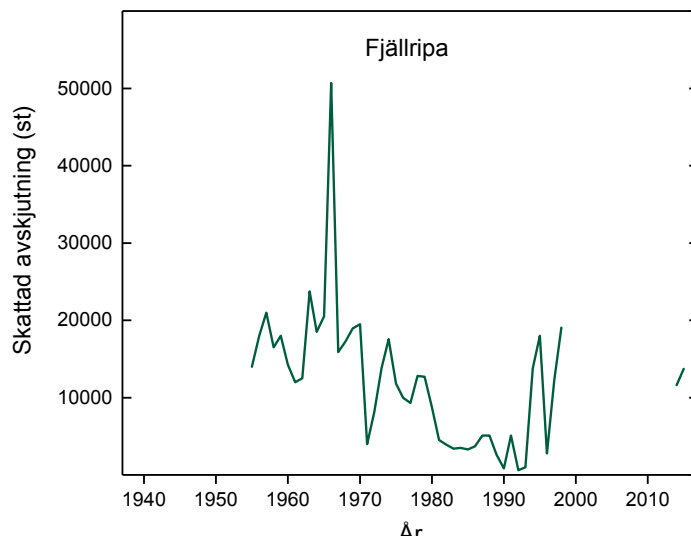
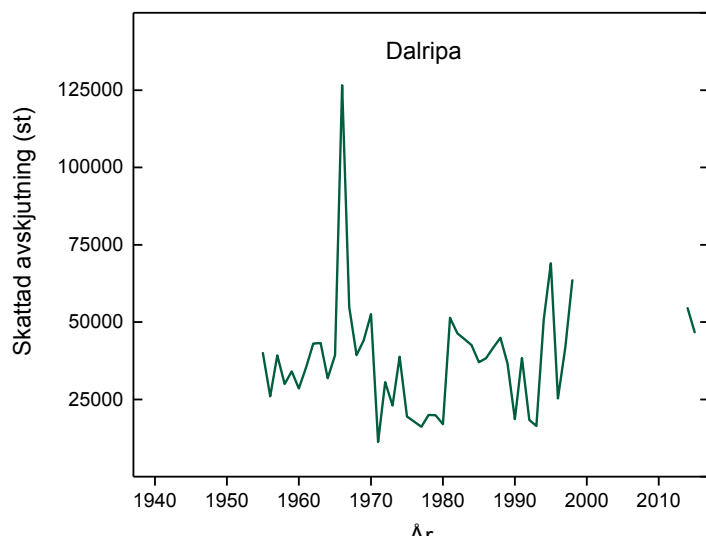
De två riparterna uppvisar båda stora variationer i avskjutning under perioden vilket är att förvänta av dessa arter. Det är väl beskrivet att häckningsframgång och populationsutveckling hos markhäckande fåglar i fjällmiljö är starkt kopplade till svängningar i gnagar- och predatorpopulationerna och riporna är inget undantag. Dessutom påverkas häckningsframgången av vädret.

Jägareförbundet har inte ansvar för att samla in statistik på antalet ripor som skjuts under den "fria småviltsjakten" utan det har respektive länsstyrelse. Anledningarna till att data saknas för flera år under 2000-talet kan härledas till insamlings-tekniska svårigheter hos länsstyrelserna och till bristfälligt utbyte av data med Jägareförbundets Viltövervakning.

Enligt Svensk Fågeltaxering så uppvisar dalripan en negativ populationsutveckling under senare tid medan fjällripan ökar kraftigt. De senaste åren uppvisar avskjutningen för riporna motsvarande trender, det vill säga att dalripa minskar och fjällripa ökar.

Foto fjällripa: Kenneth Johansson

4.4 VADARE

Morkulla

Morkullan är den enda vadaren som är lovlig för jakt i landet. Morkullan är spridd över hela landet och återfinns i de flesta beskogade habitat. Avskjutningen av morkulla visar på den betydelse jakttider kan ha som styrmedel för avskjutning under vissa förutsättningar. När jakt på ”dragande hanar” under speltiden varit tillåten så har avskjutningen legat på en betydligt högre nivå än under andra perioder, och detta utan att populationens storlek i sig ändras.

Under slutet av 1990-talet infördes jakttid på spelflygande morkullor under försommaren under några år och avskjutningen ökade tiofaldigt. I just detta fall blev ökningen extra markant då jakt på spelande morkullor redan hade en stark tradition och jaktformen är betydligt effektivare än jakt under hösten. Motsvarande respons på ändrade jakttider kan inte per automatik förväntas för andra fågelarterer.

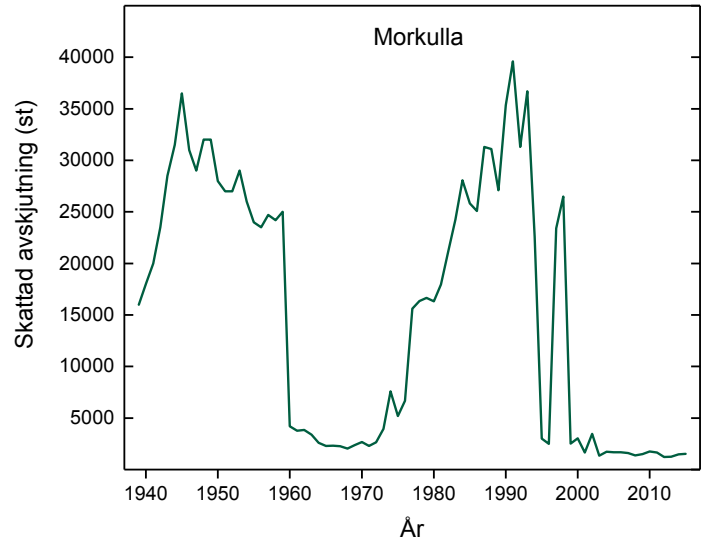

Foto morkulla: Kenneth Johansson

4.5 DYKÄNDER

Ejder, alfågel, sjöorre, knipa, vigg, storskrake, småskrake

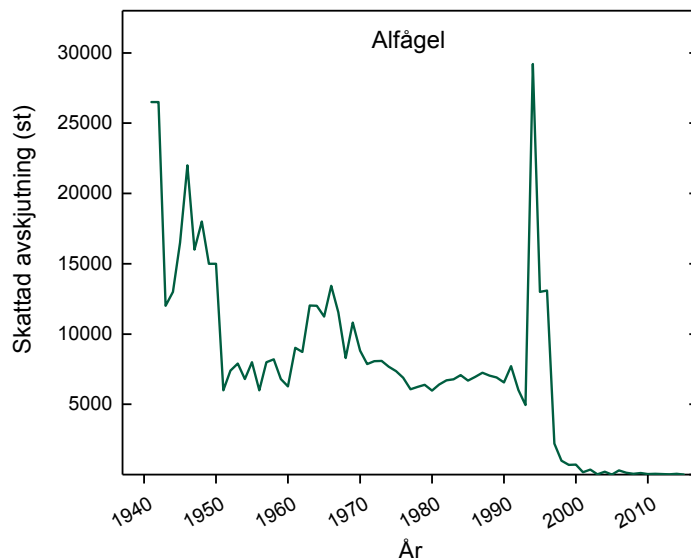
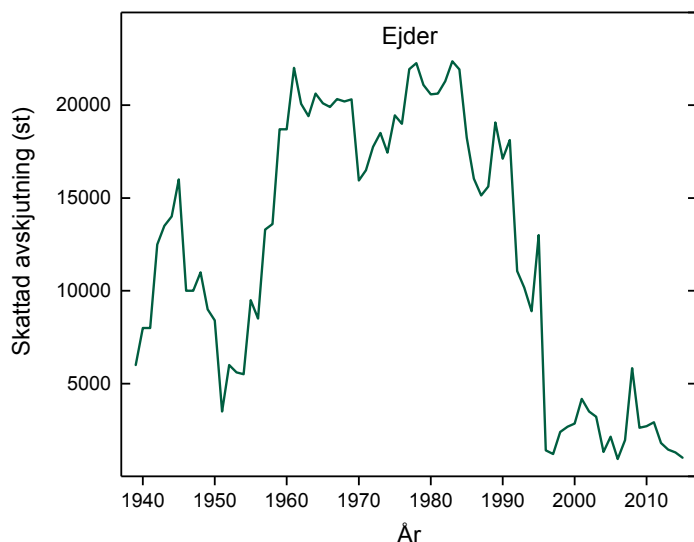
Dykänder presenteras här tillsammans trots att de egentligen är en heterogen grupp av arter med olika häckningsbiotoper. Arterna har emellertid det gemensamt att jakten huvudsakligen sker vid de svenska kusterna genom olika former av så kallad skärgårdsjakt.

Dykandsjakt var, i ett historiskt perspektiv, mycket viktig utmed de svenska kusterna. Jakten med lockfåglar (vettar) och den så kallade linjejakten som sker med små båtar på öppet hav är två jaktformer som har närmast kulturtraditionsstämpel och delar av dessa traditioner har levt kvar under hela perioden. Jakten på dykänder är fortfarande en mycket uppskattad jakt av svenska jägare, men idag får den ofta stå tillbaka för andra jaktformer och bytesarter.

Ejdern är den största av arterna och också den som jagats i störst omfattning. Jakt, insamling av dun och äggsamling gjorde att ejdern länge utgjorde en viktig resurs för människor boende i skärgården. Man försökte underlätta för arten på olika sätt, till exempel med konstgjorda reden och hård efterhållning av predatorer.

Betydelsen och omfattningen av jakten på ejder märks inte minst i den stora nedgång i avskjutning som syns i slutet av 1940-talet som sedan byts till en snabb ökning. Det återspeglar en längre period av minskande ejderstammar, som ledde till att vårjakten på ejder förbjöds i mitten av 1950-talet. Fram till förbudets inträdande skedde merparten av det jaktliga uttaget av ejder under våren. Den snabbt ökade avskjutningen efter förbudet var troligen delvis en respons på vårjaksförbudet.

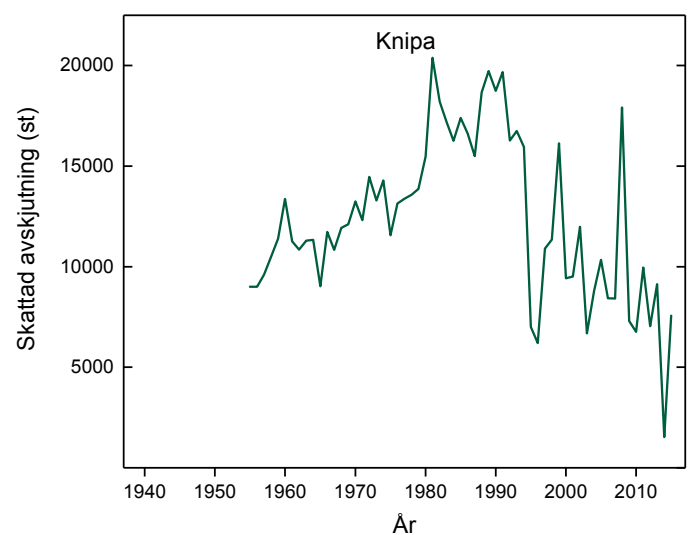
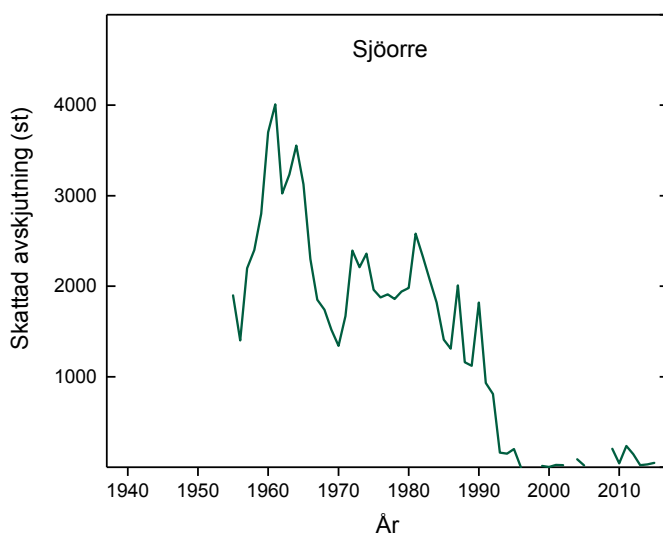
En annan viktig orsak var att de dramatiska förändringar av Östersjön som började vid samma tid, exempelvis övergödning (eutrofiering) till följd av införandet av konstgödsel. Det ledde initialt till att Östersjön blev mer produktiv och därmed ökade födoresurserna för dykänder. Hela detta förlopp återspeglas väl i avskjutningen.

4.5 DYKÄNDER

Foto ejder: Niklas Liljebäck

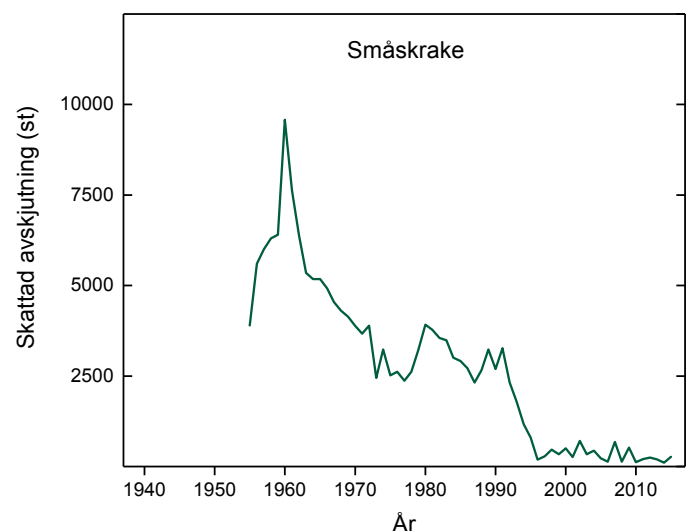
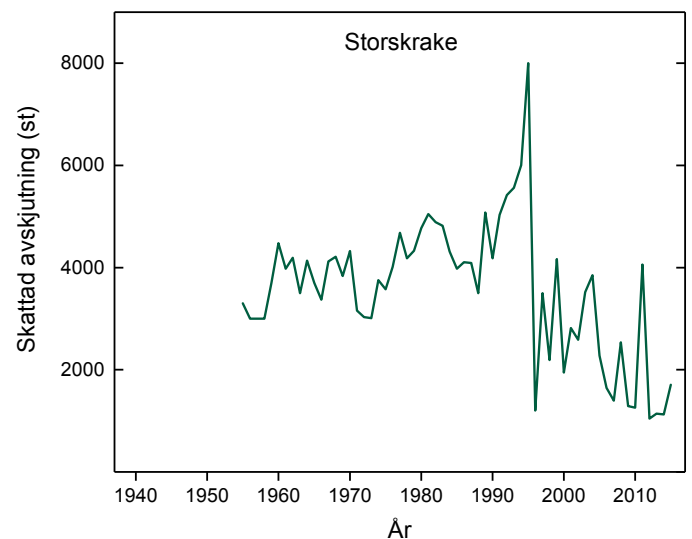
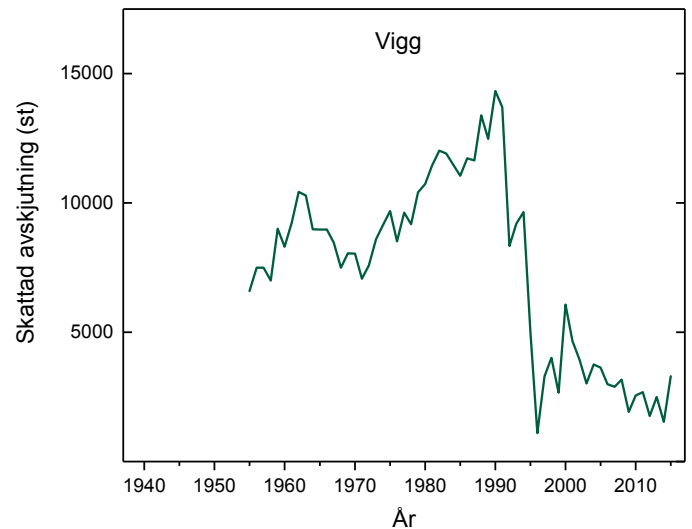

Under 1980-talet började populationerna av ejder minska, vilket också avspeglas i avskjutningssiffrorna. Minskningen i avskjutning var emellertid snabbare än motsvarande trend i populationen. Anledningen till den minskande ejderpopulationen är omdiskuterad och sannolikt samverkar flera komponenter i ejderns livscykel och miljö. Den kan dock uteslutas att dagens svenska jakt kan bidra till minskningen.

Alfågel var en viktig art för skärgårdsjägare i början av perioden men intresset för alfågeljakt har minskat snabbt under senare årtionden. De höga topparna under 1990-talet är en effekt av att alfåglar som blivit oljeskadade avlivades och rapporterades till Viltövervakningen.

Sjöfåglar, inklusive dykänder, inventeras vid flera tillfällen under samma år. De häckande bestånden följs genom Fågeltaxering och de räknas vid sjöfågelräkningar under höst och vinter. Olika inventeringsprogram visa ofta olika trender vilket kan göra det svårt att härleda förändringar i avskjutning till populationsutveckling.

Under de senaste årtiondena har intresset för den traditionella skärgårdsjakten minskat. Förmodligen har det skett en förskjutning i jaktintresset på nationell nivå, ett ökande intresse för klövvilt i synnerhet, medan jakttrycket på sjöfågel minskat. Det gör att avskjutningsstatistiken kan ha en minskande trend, trots andra data visar att en art i själva verket ökar. Detta kan exemplifieras med avskjutningen på vigg som minskar, medan antalet viggas som räknas vid sjöfågelräkningar under höst och vinter ökar.

4.6 SIMÄNDER

Gräsand, bläsand, kricka

Gruppen simänder domineras kraftfullt av gräsand. Gräsanden är ett av Sveriges mest omtyckta och spridda jaktvilt och är dessutom ganska talrik i alla miljöer utom på kalvfället. Avskjutningen av gräsand har varit förvånansvärt stabil fram till 1990-talet då utsättningar för jaktändamål började öka. Varje år sätts gräsänder ut i stora mängder och avskjutningsstatistiken påverkas mer av den verksamheten än variationer i den vilda populationens storlek. Det gör trender svårtydda. Även när data normaliseras så att rapportenheter som angett att de sätter ut fåglar inte tas med (se kapitel 2) så kommer utsättningarna påverka avskjutningen avsevärt (se fälthöns).

Bläsandens häckande bestånd i Sverige har minskat under de senaste årtiondena. Samtidigt har antalet rastande bläsänder under höst och vinter ökat på grund av mildare vintrar och troligen har det dessutom skett ett ökat inflöde av bläsänder som häckar i länder öster om Sverige. Detta komplexa mönster gör trender i avskjutningssiffrorna svårtolkade.

Kricka är en art som oftast skjuts vid riktad jakt efter gräsänder, då de båda arterna till stor del utnyttjar samma habitat. Den skattade avskjutningen av kricka varierar emellertid mer än den för gräsand vilket kan bero på metoden för skattningen. När skattningen baseras på relativt få individer kan slumpmässiga variationer i antalet inrapporterade individer förstärkas under omräkningen från det inrapporterade antalet fällda djur på lokal nivå till den nationella skattningen. I fallet kricka och gräsand är antalet fällda krickor betydligt lägre. Kricka delar också bläsandens divergerande trender vad det gäller populationer under häckning, höst och vinter vilket gör specifika mönster i avskjutningen svårtolkade.

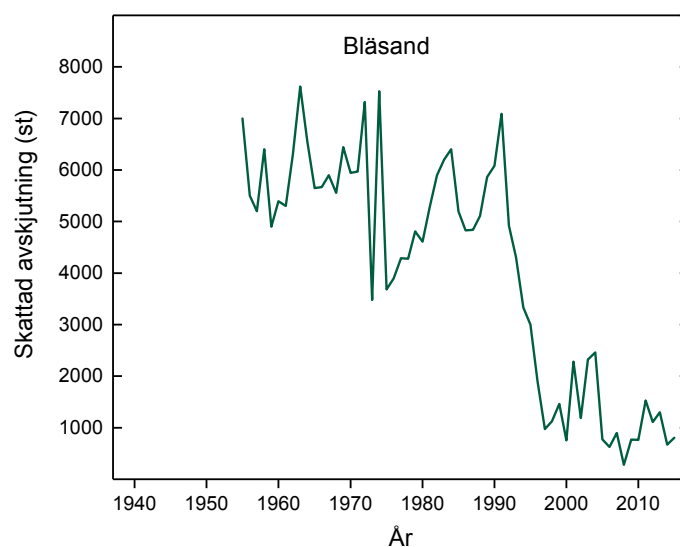
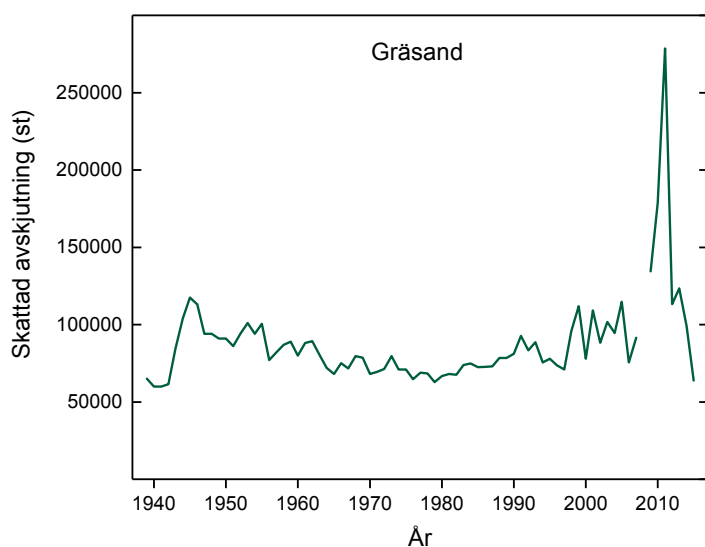
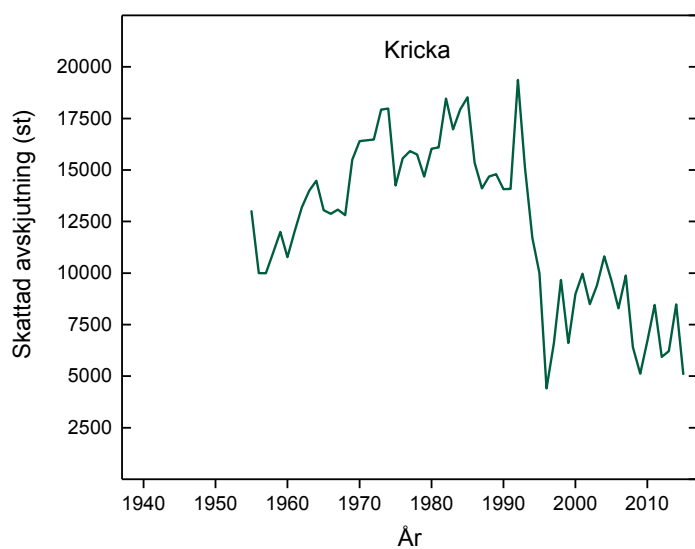

Foto kricka: Niklas Liljebäck

4.7 GÄSS

Grågås, kanadagås, bläsgås, sädgås

Flera, men inte alla, gåsararter har tydligt gynnats av samma omläggning av jordbruket som missgynnat andra jaktbara arter som fälthöns och fälthare. Omställning till större fält, ökad användning av konstgödsel, vintergröna fält och mer energirika grödor har skapat den perfekta grogrunden för dessa arters tillväxt.

Grågås var helt fredad från jakt i Sverige under lång tid och många fågelskyddsområden inrättades för att gynna den, på den tiden, extremt skygga fågeln. Runt 1960 började populationen tillväxa långsamt, men ökningen tog fart under 1990-talet för att bli riktigt kraftfull under 2000-talet. I dagsläget kan tillväxten ha börjat klinga av något.

Kanadagåsen introducerades till Sverige med start på 1930-talet och populationen tillväxte kraftfullt under 1980- och 1990-talet. För både grågås och kanadagås speglar avskjutningen populationernas tillväxt. En skillnad mellan arterna är emellertid att grågåsens tillväxt inte mätbart verkar påverkas av jakttrycket, medan man kan tolka övergången till en stabil fas hos kanadagåsen som att jakten idag reglererar populationen.

Bläsgås uppvisar internationellt en kraftig tillväxt, men avskjutningen i Sverige är så liten att skattningen blir osäker och det är svårt att tolka variationerna.

Sädgåsen (underarten fablais) är en av de gåsararter som inte visar någon tydlig populations-tillväxt vilket är ett omdiskuterat fenomen. Sädgåsen är bara lovlig för jakt i Skåne och Blekinge län och merparten av avskjutningen sker i några få jaktvårdskretsar samtidigt som den är relativt låg. Trender ska därför tolkas med försiktighet, men den stora variationen i avskjutningen under 2000-talet kan troligen kopplas till artens uppträdande snarare än faktiska svängningar i populationen. Gässens flyttning och uppträdande styrs till stor del av klimat och väderbetingelser och de förutsättningarna varierar mellan år. Om vintervädret inte styr

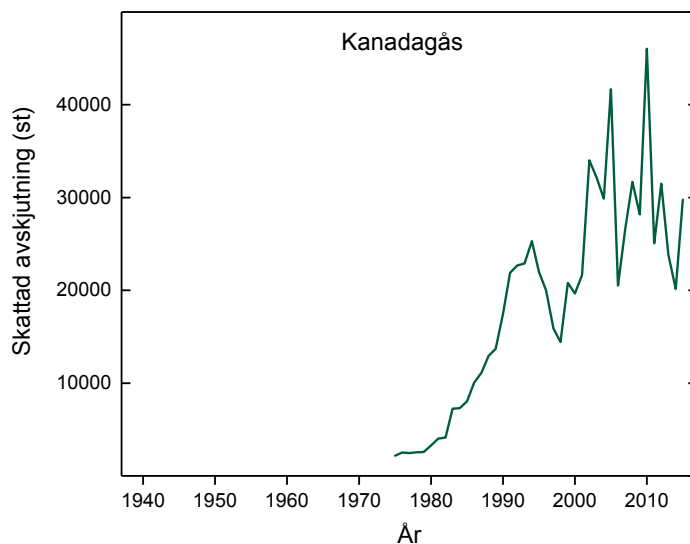
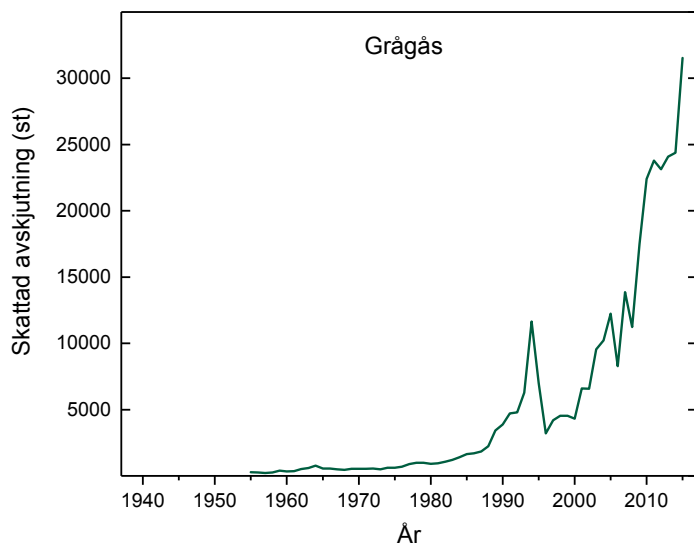
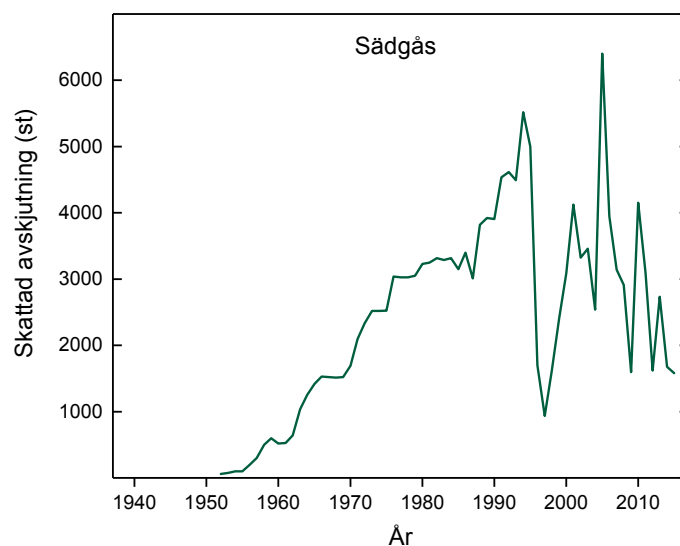
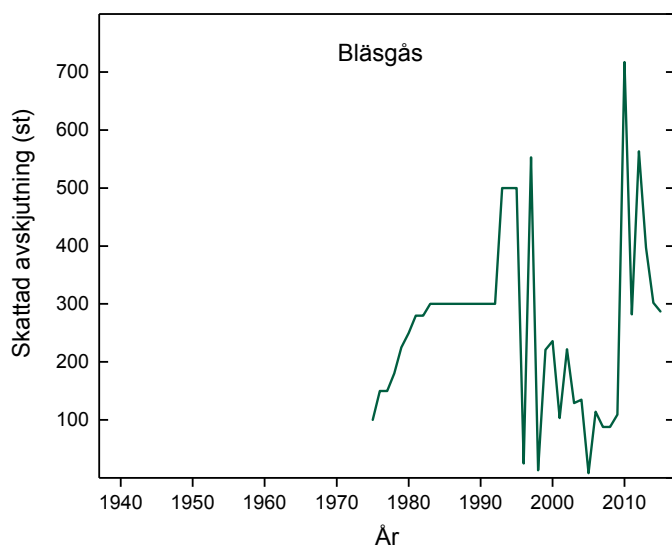

Foto grågås: Niklas Liljebäck

sädgässen till områden med tradition att jaga sädgäss under den begränsade jakttiden blir avskjutningen låg.

De mycket låga siffrorna under jaktåret 2014/2015 och 2015/2016 beror förmodligen delvis på att Jägareförbundet år 2014 gick ut med en rekommendation till svenska jägare att i möjligaste mån styra sin gåsjakt mot andra gåsararter med en mer gynnsam populationsutveckling, främst grågås.

4.8 KRÅKFÅGLAR

Kråka, kaja, råka, skata

Kråka är spridd över hela landet och förekommer i alla habitat utom kalvfjäll. Den tydliga minskningen i antalet skjutna kråkor under 1950- och 1960-talet är troligtvis en spegling av förändringar i jordbrukslandskapet, ett mönster kråkan delar med andra arter (se till exempel fälthöns). Den återhämtning som kan skönjas fram till mitten av 1980-talet kan förklaras med en ökad mattillgång på grund av en ökad mängd öppna soptippar, men den födoresursen försvann när soptipporna började täckas över (jämför med måsfåglar). På senare tid har stammen minskat, vilket återspeglas i den långsamt minskande trenden i antalet skjutna kråkor.

Kajan har ökat, ett mönster som reflekteras i en kraftfull ökning i avskjutning sedan mitten av 1990-talet. Ökningen i avskjutning är dock mer dramatisk än motsvarande trend i populationen. Det ökande jakttrycket på kaja kan härledas till skyddsjakt på de stora och i antal ökande stadsnära kajflockarna.

Råkans populationsutveckling har varit ökande under de senaste decennierna. Den markanta topp i avskjutning för råka som finns 1995-2005 sammanfaller med förändringar i Viltövervakningens metodik (se kapitel 2), ändringar i jakttider samt ändringar i juridiken kring skyddsjakt på arten. Det är därför svårt att särskilja vad som är viktigaste förklaringsfaktorn. För skattningar av den häckande populationen av råka i Sverige ses också en tydlig topp under dessa år i vissa system och i andra system saknas den.

Avskjutningen av skata är relativt stabil under perioden. Avskjutningen är oftast förknippad med viltvård eller skyddsjakt i bebyggelse. I Storbritannien har man visat att skatpopulationen där begränsades av förföljelse under tidigt 1900-tal och att antalet skator ökade när jakten minskade. Något sådant mönster syns inte i den svenska avskjutningsstatistiken, men om det skulle vara så att skatpopulationen ökat på grund att intresset för skatjakt minskat, kan det vara så att avskjutningen ligger kvar på ungefär samma nivå som tidigare om de som fortfarande jagar skator skjuter fler individer.

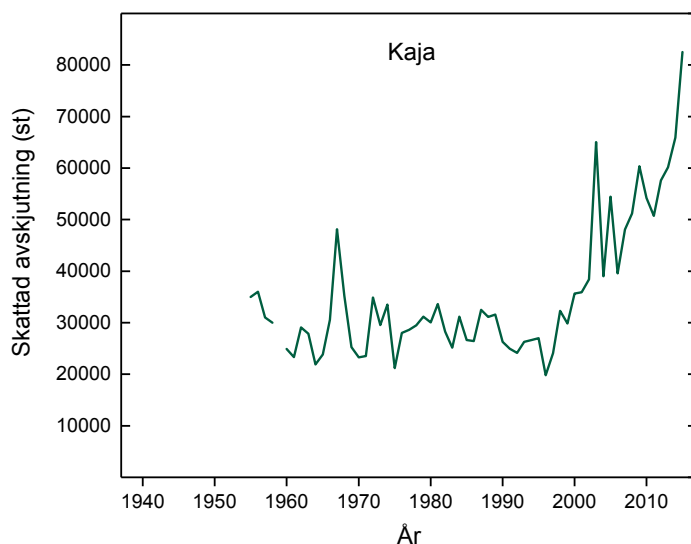
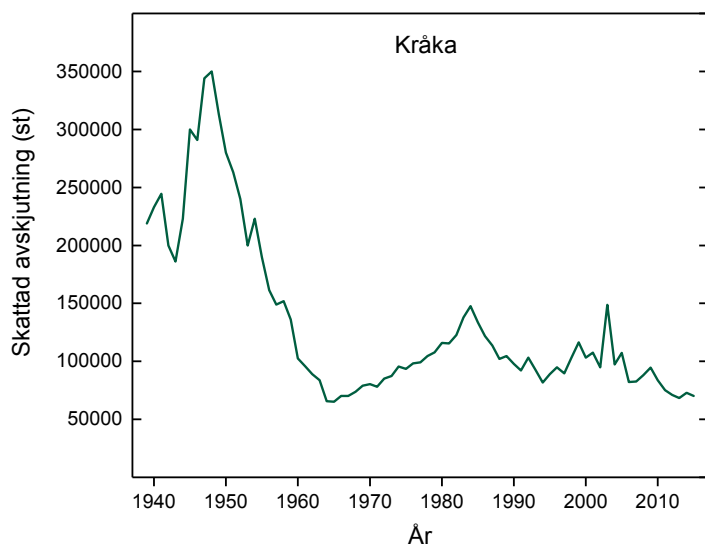
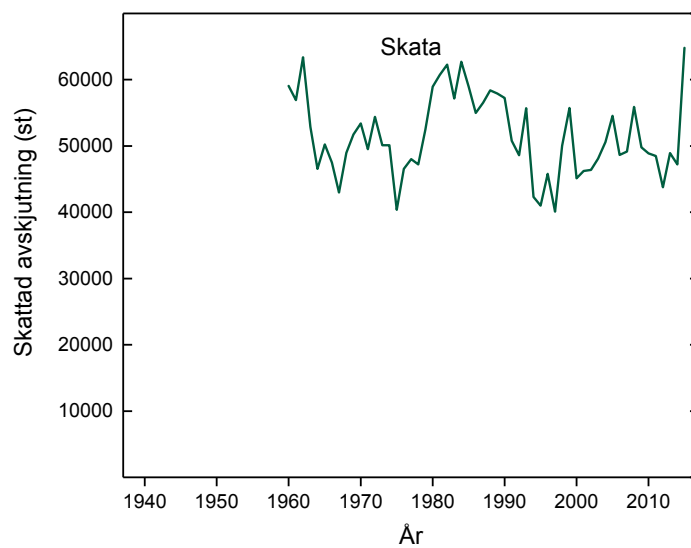
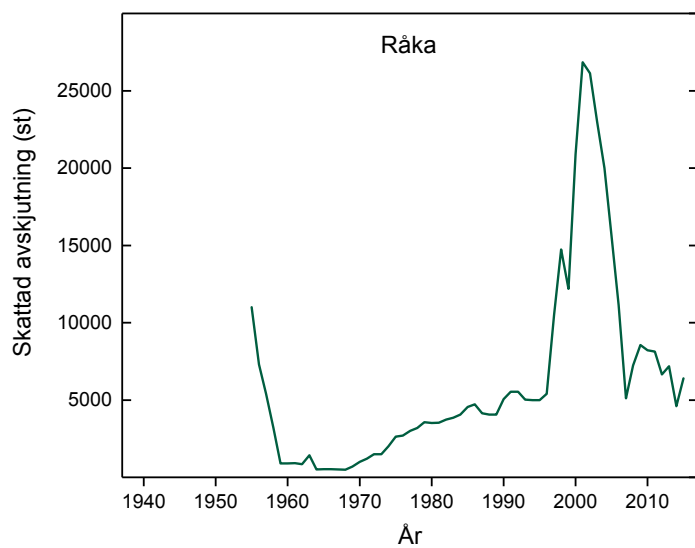

Foto skata: Kenneth Johansson

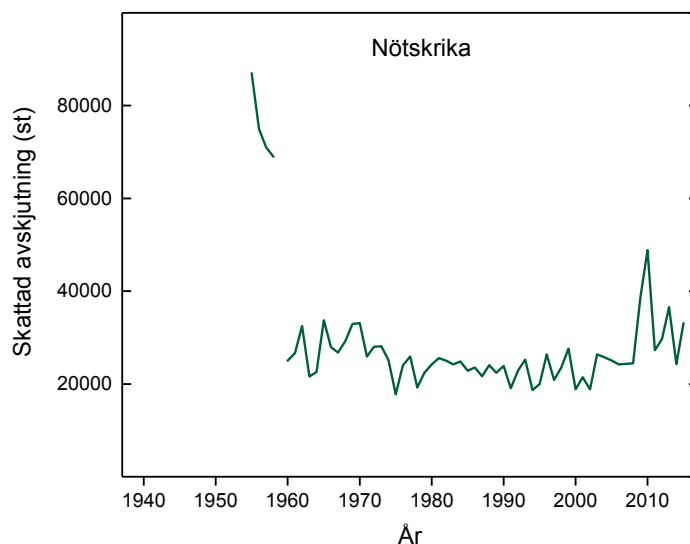
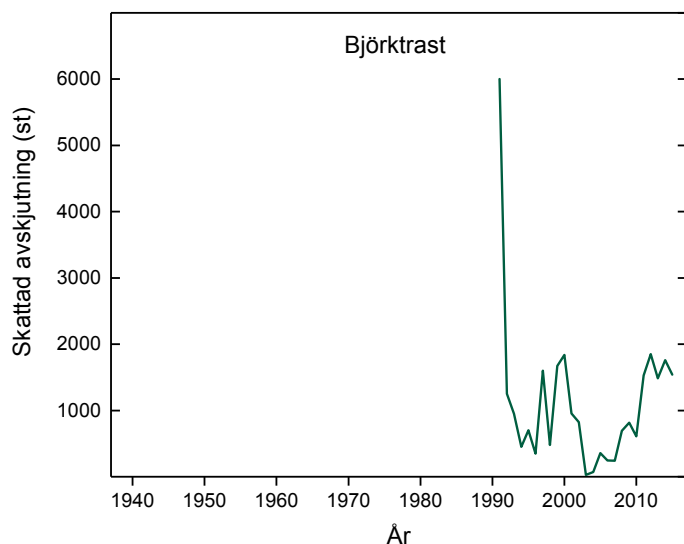
4.9 TÄTTINGAR (UTÖVER KRÅKFÅGLAR)

Björktrast, nötskrika, ringduva, stadsduva

Den svenska häckande populationen av björktrast anges vara i svag minskning, vilket dock inte avspeglas i avskjutningsstatistiken. Trots en del variation i avskjutningen för björktrast är de faktiska antalen så pass låga att förändringarna bör ses som brus kring ett medelvärde och utan någon direkt trend.

Foto björktrast: Niklas Liljebäck

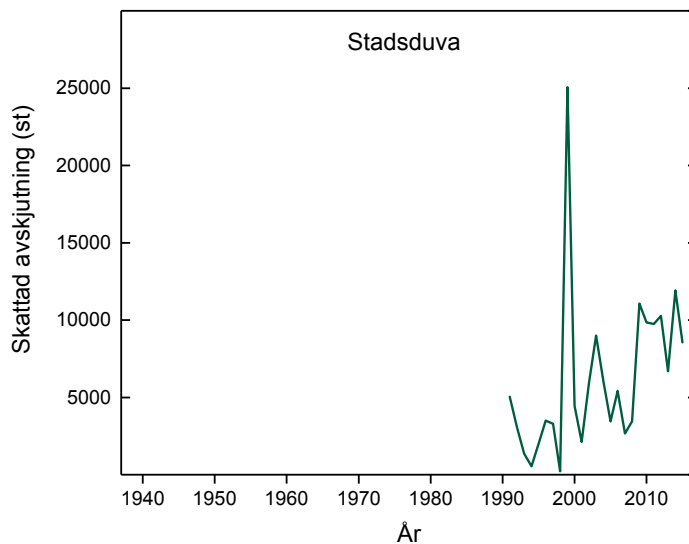
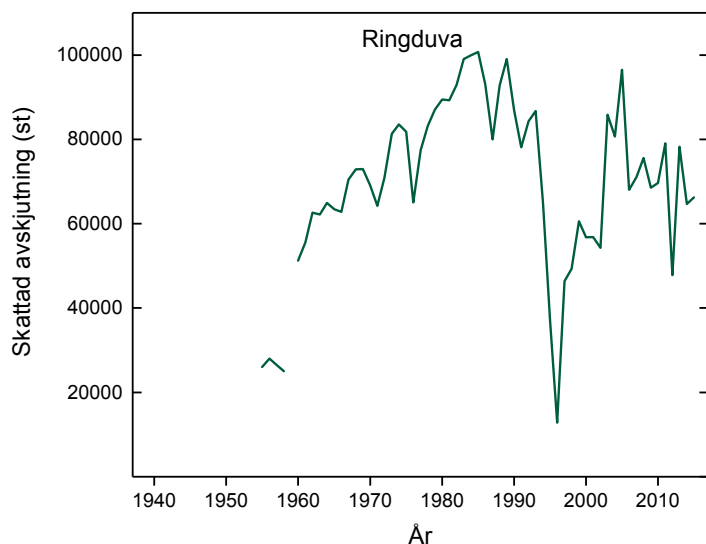

Nötskrika är en art där den skattade avskjutningen är stabil. Nivån på avskjutningen upplevs av många som förvånande hög. Det kan bero på att jakten på nötskrika bedrivs av relativt få jägare, vilket gör jakten mindre känd. Utbytet av en riktad jaktdag efter nötskrika renderar dessutom ofta ett ganska högt antal skjutna fåglar, vilket kan förklara de höga antalen. Den stabila nivån på avskjutningen speglar en stabil population i Sverige, i kombination med ett stabilt intresse hos jägare att jaga arten.

Ringduvan är en art som häckar i hela landet utom i fjällen. Avskjutningen sker dock nästan enbart i jordbruksbygder i södra Sverige under höstflyttningen. Under de senaste årtiondena har ringduvan ökat i antal och spridit sig i landet. Avskjutningen speglar en växande population fram till mitten av 1990-talet.

I samband med Sveriges inträde som medlem i EU ändrades flera jakttider. För ringduvan senarelades jaktstarten från den första till den 16 augusti vilket innebar ett stort avbräck i Sveriges jakt på ringduva. Senareläggningen gjorde att perioden då de flesta ringduvor döttills skjutits, under vanlig jakt, nu stod utan jakttid. Efter några år anpassade Sveriges duvjägare sin jakt till den nya jakttiden och dessutom ökade skyddsjakten på ringduva drastiskt i omfattning. Avskjutningen var snart uppe i samma nivåer som innan ändringen av jakttiden trädde i kraft.

Stadsduvan är helt förknippad med bebyggelse och skjuts nästan uteslutande under skyddsjakt eller jakt riktad för att minska problem med arten. Arten har introducerats till Sverige och populationen får fortfarande tillskott från mer eller mindre friflygande populationer som hålls för olika ändamål. En tydligt ökande trend i avskjutningen kan tyda på ökande populationer eller ökat jaktryck. Den häckande populationen övervakas inte inom Fågeltaxeringen varför jämförelser med detta system kan inte göras.

4.10 MÅSFÅGLAR

Fiskmås, gråtrut, havstrut

Runt 1980 uppvisar samtliga jaktbara måsfåglar, fiskmås, gråtrut och havstrut, en tydlig topp. Det kan förklaras med ett ökande antal öppna soptippar kring den tiden. Soptippar erbjuder en stor födoresurs under vintern, vilket minskade vinterdödligheten till följd av svält och ledde till växande populationer. Samtidigt är det förmodligen just på öppna soptippar som majoriteten av måsfåglarna skjuts. Det innebär att toppen kan återspegla både en större population och en ökad avskjutning.

Toppen under 1980-talet sammanfaller också med ett kraftigt utökat industriellt fiske i Östersjön. Spillet blir omfattande både när trålar töms till havs och när fångsten lossas i hamn, vilket gjorde att stora mängder måsfåglar fick tillgång till högkvalitativ föda under vinterhalvåret. Dessutom var många vintrar milda under 1980-talet och Östersjön var isfri, vilket var gynnsamt för de måsfåglar som stannade kvar i Sverige. Måsfåglarna var bara några av de många fågelarter som är beroende av Östersjöns ekosystem på olika sätt, och som uppvisade en populationstopp under 1980-talet för att sedan snabbt minska (se till exempel dykänder).

Idag uppvisar både grå- och havstrut en minskande trend i sina häckande bestånd medan fiskmåsen är stabil. Detta återspeglas också i avskjutningssiffrorna för de tre arterna.

